

**TERA AE KO NA
KANTANINGAIA
AO AROM NI
KATAURAOI:
COVID-19**

**AIA BOKI N KAOTA BOTAKI N
ARO N TE BETEBEKE**

VERSION 2 UPDATED: 12 SEPTEMBER 2020 — KIRIBATI

TIKU MA TE RAU AO BWAINA TE AKOI

N te tai aio, ao e tamaroa riki bwa ko na aki raraoma ibukin keiti aika a reke n te Covid-19 i aon Auckland. A bane te koraki ni karaoa aia kabanea n tamaroa ibukin kaongoraeam, katanam ao tararuam.

Tao iai ae ko kina ae e a tia n reke n te aoraki ae te COVID-19. Tiaki nanona bwa ko a tia ni bo ma manin te aoraki ao mani kona n reke iroum te Covid-19. A na bon reitaki ma ngkoe aobitian te tabo ni kuakua ngkana arona bwa ngkoe temanna.

Aio te man n aoraki ao a na aki bukinaki ara botanaomata ngkana a ituaki iai. Ti na riai ni ikarekebai bwa a na mano ara communities

**MA NGAIA AE KAM NA IBUOBUKI NI
KABEBETEI NANOMI MANI KAUNGA NGKAMI,
N AIARON AE KAM KAKARAOIA NGKAI**

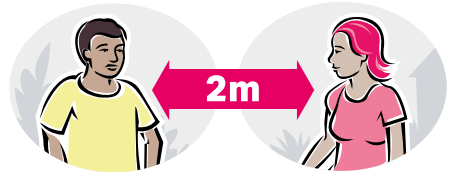
— 1 TETARONIKE 5:11

ARON TE TAURAOI

KATEIMATOA IRAKIN KAETIETI NI KAINETI MA TUAN TE MAURI:

- ▶ Teboki baim ma te tobu ke te bwai n tebobai inanon 20 te tekan, kamwau n te maan ae 20 te tekan
- ▶ Bekobeko ao mwatie nakon mwanokun baim
- ▶ Kamwawako 2 te mita mai iroun are irarikim ngkana ko otinako man mwengam
- ▶ Kabongana te mwatike ke rabuna ubum ngkana ko otinako man mwengam
- ▶ Ngkana ko namakina te bekobeko ke rikiraken korakorana, akea kangkangin te amwarake, aki aroboi, te ngako are e wawanako, te moti ni ike, ke te kabuebue-taiaoka tarebonia am taokita ke Healthline iaon **0800 358 5453**

Ngkana ko kona ao kataia karekei kamwaiti am bwai ni kaitiakibai ake a tiring te man n aoraki ao man aki kainnoa te ran, ao mwatike ake ko kona ni kabonganai ngkana ko otinako man mwengam.

Ngkana ko mataniwi n am ekaretia, te reirei, buritikuru, ke ko mataniwi n te bitineti, tau mui n araia aomata ake a roko ao n nako man tabo aikai. E na rangi ni ibuobuoki aio ibukin karekeiaia nake tao a tia n kania te aomata are e a ituaki n te aoraki. E kona ni karaoaki aio n te QR code * man te tautaeaka ke n te boki n tiaaina ibukin te rin ao te otinako.

* <https://covid19.govt.nz/business-work-and-money/business/get-your-qr-code-poster/>

RABUNAN TE UBU

AO MATIKE

Kabongan rabunan te ubu ke te matike e buoaka totokoan butin te Covid-19. Kabongan bwai aikai a buoka totokoan butin te Covid-19 n ara kaomiuniti Rabunan te ubu e kona ni karaoaki man kunikai n aron te kabarakai ae e a mangaingai, te bantana ke te tikabu. Aki kainnanoaki bwa a na kaboaki taian matike.

Matike a kakabonganaki irouia neeti ao taokita. Ko kona ni kabonganai ngkana ko taku, ma rabunan te ubu e tamaroa naba n onean muin te matike.

I mwain rabunan ubum ke kabonganai te matike, teboki baim ma te tobu ao te ran. Ti taua man are e na nim i taningam, tai ringa nanon ke tinanikun rabunan ubum ke am matike.

Ngkana ko riai n ringa am matike ke rabunan ubum ibukin kangaraoana, ti ringnga mai rarikina, tiaki mai i tinanikuna ke i nanona.

Ngkana ko kanakoa rabunan ubum ke am matike, kanakoa moa mai taningam. Ngkana te matike, ao karenakoa n te tin ni mange, ngkana rabunan ubum, uatia raoi ni baim ke i buakon am uati ma te tobu ao te ran.

Ataei aika a uarereke ao nake aorakia te korakai ni ikeike a bon aki kabaeaki bwa a na rabuni ubuia ke a na kabongana te matike.

E NA MATOA BWA TE TUA, KABONGANAKIN RABUNAN TE UBU, IROUIA AOMATA NI KABANE, I AON BAO NI MWAMWANANGA IBUKIN TE BOTANAOMATA, NI MOA MAN 31 AOKATI, 2020.

Aki rabunan ubum i aon bao ni mwamwananga ibukia botanaomata e na riki bwa te bure i aan uruan te tua ma te tuua iai ae \$300 ke e kona ni birirake riki nakon \$1000 ngkana e motikia te kabowi.

KAREKEAN AM TUTUO

E AKI KABOAKI KARAON TE TUTUO* N AKEA TE KAOKORO BWA KO KARAOIA IA

TE MOAN BWAI tebonia am taokita ni karekea am tai n tutuo. Ngkana a tabetabe ao a na manga tuangko bwa antai te taokita ae e kona n tuoko.

Ngkana a kona n tuoko, tuangia ae ko bon TI kan tuoaki, bwa ko aonga n aki kaboia am tai ma ngaia.

Ko ti kainanoa aram, am bong ni bung ao te anga n reitaki nakoim ibukin karaoan am tutuo n tabo n tutuo n te kaawa. Uota te bwai ae ko na kinaki iai, n aron am beba ni kabuti ka.

Tabo aikai a rangi ni tikonaki raoi ao ni mano.

A kona ni karaoi tutuo Kiriniki n Tobwa ibukin Aoraki aika a Karina . Tabeua a uki 24 te aoa 7 te bong n te wiki.

Iai naba aia tabo n tutuo Taokita n te kawa ake a tia ni katauaki bwa ko kona n tuoaki iai.

Ngkana ko nako n tuoaki, kabongana te mwatike ke rabuna ubum.

Uota am NHI nambwa ao te bwai ae ko na kinaaki iai (ngkana iai baikai) - ao e na baitata riki karaoan am tutuo.

Ngkana ko irekereke ni kaan ma te aomata are e ituaki n te aoraki ao ko kona n tuangaki mai irouia aobitia man te tabo ni kuakua bwa ko na nako n te tabo n tutuo ae e onoti.

A na kona n abwabwaki rain n tataninga n Tabo n Tutuo n te Kawa.

* Ngkana ko tangira te tutuo ibukin mwanangam n nako tinaniku, tao e na bae n kaboaki.

Ibukin tabo ake ko kona n tuoaki iai nakon: arphs.health.nz/covid19test

Ko riai n tiku ni mwengam ni karoakoa ae e oki muin am tutuo. Ngkana ko tekitinaki, nanona e aki reke iroum manin te aoraki. Uringnga bwa e kona n nakon 5 te bong tataninga muina. A na tareboniko aobitian te tabo ni kuakua n te tai ae waetata ngkana e reke manin te aoraki n am tutuo.

ISOLATION FOR POSITIVE CASES OF COVID-19

Ngkana e kakoauaki bwa ko a tia n **BO MA TE AOMATA ARE IAI IROUNA TE COVID 19**, ane a na reitaki ma ngkoe aobitian te tabo ni kuakua, mataniwin te reirei ke te tia bitineti ni kaongoko.

A na tareboon nakoim aobitian te tabo ni kukua ao ko na tekitinaki ni kamataaki bwa ngkoe naba ae ko irekereke ni kaan ma te aomata are e a ituaki ngkai.

N reken te reitaki ma ngkoe ao ko na titirakinaki taian titiraki n ikotaki ma aikai:

- ▶ ia riki tabo ae ko a tia n nako iai
- ▶ antai ae ko a tia n kaitibo ma ngaia
- ▶ ngkana iai iroum kanikina ake a kaineti ma te COVID-19

A na kanakoaki nakoim rongorongoni kaota mai irouia aobitian te tabo ni kuakua ake a na kabwarabwara arom n tiku n onoti.

TE KAOKORO IMARENAN TE IREKEREKE NI KAAAN KE IREKEREKE AKE N TABETAI:

IREKEREKE NI KAAAN

- ▶ Ian 2 te mita te maranga n te maan ae 15 te miniti ke e nako riki ma te keiti ke te aoraki ae ea tia ni kamatoaki
- ▶ Maeka n te mwenga ae ti teuana ma te keiti ae ea tia ni kamatoaki
- ▶ Kain ana buroburo te keiti ae tia ni kamatoaki
- ▶ A na reitaki ma ngkoe aobitian te tabo ni kuakua
- ▶ Katoto n tabo: te tabo ni mwakuri, te umwantabu, te reirei ao tabo riki tabeua.
- ▶ **KO RIAI** n tiku n onoti ao n tuoaki

IREKEREKE AKE N TABETAI

- ▶ Marangam e riaon 2 te mita n te maan ae ian 15 te miniti ma te keiti ae ea tia ni kamatoaki.
- ▶ Koa tia ni mena n te kabeku ke n te tabo teuana ma te keiti ae ea tia ni kamatoaki
- ▶ Katoto: tabo ni bobwai aika ireireiti, tabo ni maeka aika ireireiti, te bwati, te turein ao tabeua riki.
- ▶ Akea te bwai ae ko riai ni karaoia
- ▶ Ti taratarai kanikina
- ▶ Ngkana iai iroum kanikina ao nako karaoa am tutuo ao tiku n onoti

TE NAKO N

TIKU N ONOTI

Irekereke ni kaan **A NA NAKO N** tiku n onoti n te tai ae e **WAETATA** ao man karaoa aia tutuo.

E kakawaki te tutuo ma AE MOANIBAN TE KAKAWAKI BON TE TIKU N ONOTI.

TE TIKU N ONOTI INANON 14 TE

BONG man am kabanea n tai ni boo ma te keiti ae ea tia ni kamatoaki ke nakon tuangakim irouia aobitian te tabo ni kuakua. A kona naba n roko taeka ni kaetieti ibukia kain batam ibukin naba te tiku n onoti.

Ko na ataia bwa ngkoe te irekereke ni kaan ngkana ko a tia n tuangaki irouia aobitian te tabo ni kukua, am minita, te mataniwi n te reirei ke te tia bwaibwai n te bitineti.

A riai ni bane kaain te botaki n taromaui, te reirei ke n tabo ni mwakuri n kamatairikia nakon kanikana ao n tuoaki ngkana a tuangaki bwa a na tuoaki. Angia aomata a na tuangaki bwa a na tutuo uoua te tai- te moan 5 te bong ao te kauoua 12 te bong imwuin noran kanikinean te aoraki

Ngkana iai am tabeaianga ibukin kanoan am kabate n amwarake, kabwakan boon bwain am auti, ke kainnanom riki tabeua – kaongoia aobitian te tabo ni kuakua ngkana ko maroro ma ngaia. A naba bon kangaraoa aron buokam.

Ngkana ko maeka ma tabeman, ao ko riai ni kararoako mai irouia, ngkana ko kona.

Tai ibuoka n raurau, kirati ni moi, mwangko, bwainamwarake, taara, uninga ao bwai riki tabeua ma kain mwengam. Ngkana ko tia ni kabonganai bwai aikai ao kaitiaki raoi ma te tobu ao te ran, karini n te mitin ni kaitiaki bwainamwarake ibukin katiakaia ke uatii n te mitin ni uati.

Kaitiakii tabo ake a aki toki kabonganakia ma te tobu, te ran ao te kunikai.

Akea am irua aika a na kawariko.

A kona aomata n nikiri bwai n am mataroa ma e na aki riai ni boo kunim ma ngaia.

Maroro ma am tia kamwakuri, raoraom ao am utu ibukin buokam ni karekean bwai ake ko na kainnanoi.

Maroro ma am tia kamwakuri n noria ngkana ko kona ni mwakuri man mwengam n te tai aio.

Akea tukam n otinako n nakonako, ni biri ke ni bwatika, ma ko na ti kararoako ma aomata n te raroa ae 2 te mita.

Ibukin te buoka n am tai n korakaii n nanokawaki, nakonnano, n rawawata ke ibukin marurungin am iango, ko kona n tareboon ke n tekiti 1737 – akea boona, akea taina, 24 te aoa, 7 te bong n te wiki - ni maroro ma te tia anga te ibuobuoki ae e mwatai. Iai taan raitaeka aika a tauraoi.

TE TIKU N ONOTI IBUKIA TAIAN KEITI AKE A KAKOAU BWA A REKE N COVID-19

Ngkana ngkoe ke kain batam kam **TIA NI KAMATOA BWA AMI KEITI TE COVID-19**, ao ane a na reitaki nakoim aobitian te tabo ni kuakua ibukin nakom n tiku n te auti ni irua ibukia keiti ake a tia ni kamatoaki. A kona naba n tuangaki am utu bwa ana iriko.

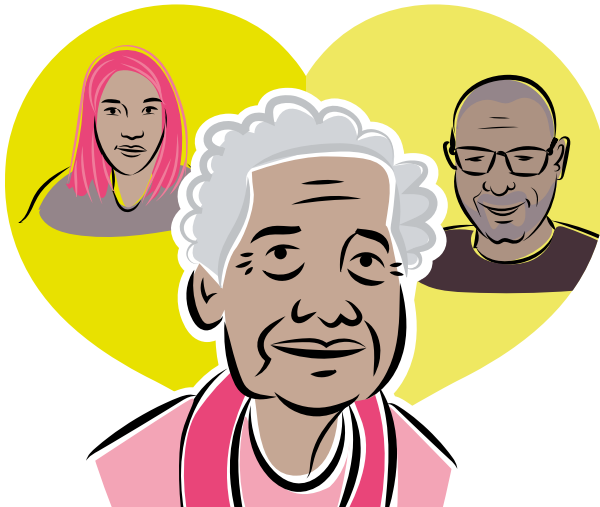
Te tabo aio e tikonaki raio ao ni mano. A mena iai nake a ituaki n te COVID-19 ni karokoa are a reke marurungia.

Boon tikum ni kabane a kaboaki iroun te tautaeka

Ngkana iai am titiraki ibukin kabwakaan am kabwanemwane ni mwengam ke ibukin te boutoka nakon kainnanoia am utu ngkana koa a mwawa mai iririkia, taiaoka maroroakinna ma aobitian te botaki ni kuakua ngkana a weteiko.

A na kamatataki bwai ni kabane ake ko riai n atai ibukin tikum ni nneia keiti ake a tia ni kamatoaki, irouia aobitian te botaki kuakua.

Iai taan raitaeka aika a tauraoi n tabo aikai ao i aon te tarebon ngkana ko maroro ma aobitian te botaki kuakua.

KABONGANAN TIEWETI IBUKIN TARARUAN TE MAURI

A TAURAOI N TAINAKO IBUKIM TIEWETI IBUKIN TARARUAN TE MAURI.

Ngkana ko aoraki, ma kanikina ke ma aoraki aika a aki irekereke ma te COVID-19, kawara am taokita ke ngkana iai te kanganga ae e karina n reke, nakon te o n aoraki.

Akea te kanganga ngkana ko kawara te o n aoraki ngkana ko kainnanaoia. Ni kabane o n aoraki a bane n toa ma tuan te mauri ibukin kawakinan maurim ma am utu

Ko kona naba n reitaki ma am taokita ngkana ko kainnanaoia. Tabeman a karaoa aia maroro ma aia aoraki i aon te tarebon ke te maroro rinanon te witeo n te intanete.

Ngkana iai am titiraki ni kaineti ma marurungim ao ko kona n tarebonia Healthline i aon **0800 611 116**.

KABONGANAN

TIEWETI N IBUOBUOKI

Tarebonia **TE FONO** I AON 0800 366 648
ibukin buokam ibukin aikai: amwarake, te
auti, te tabo ni maeka, te mwane ao ibukin
tuon marurungim

WORK AND INCOME:

Tareboon n akea boona nakon
0800 559 009.

Nakon workandincome.govt.nz ibukin
kabwaninan rongorongona.

KO KAN MARORO? 1737

Tareboon ke tekiti n akea boona nakon
1737

Nakon 1737.org.nz ibukin kabwaninan
rongorongona.

RAININTEBUOKA IBUKIN TE AREKORO AO TE TURAKI:

Tareboon n akea boona nakon
0800787 797 ke tekiti nakon 8681

Nakon alcoholdrughelp.org.nz ibukin
kabwaninan rongorongona.

OUTLINE:

Tareboon n akea boona nakon
0800 688 5463 (OUTLINE) – te tarebon
ae e mano ibukin buokaia aomata ake a
kinaki bwa kain neiwirara community. E
uki te rain aio man 6 – 9 n te tairiki.

Nakon outline.org.nz ibukin
kabwaninan rongorongona.

BUOKA IBUKIN TE TAKAKARO MA TE MWANE:

Tareboon n akea boona nakon
0800 654 655 ke tekiti nakon 8006

Nakon gamblinghelpline.co.nz ibukin
kabwaninan rongorongona.

**TI NA AKI TOKI NI KARAOA AE E RAOIROI
BWA NGKANA AKI BWARA NANORA AO
TI NA TAIA UANA N TAINA.**
— KARATIA 6:9

Healthline - 0800 611 116

